

**ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

БОЧЕК ОКСАНА ІВАНІВНА

УДК 342.95:351.74

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ
ПРИМУСОВОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНІ**

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному науково-дослідному інституті Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, старший дослідник
ОСТАПОВИЧ Володимир Петрович,
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України,
завідувач науково-дослідної лабораторії
психологічного забезпечення.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ХРИСТИНЧЕНКО Надія Петрівна,
Західноукраїнський національний університет,
професор кафедри кримінального
права і процесу, економічної безпеки
та правоохоронної діяльності;

кандидат юридичних наук, доцент
КУДРЯ Віталій Олександрович,
Національна поліція України,
головний інспектор Департаменту
організаційно-аналітичного забезпечення
та оперативного реагування.

Захист відбудеться 13 травня 2021 року о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.732.01 Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України за адресою: 01011, м. Київ, пров. Євгена Гуцала, 4а.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України за адресою: 01011, м. Київ, пров. Євгена Гуцала, 4а.

Автореферат розіслано 12 квітня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.А. Плугатар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору неможлива без наявності ефективних правових та організаційних механізмів охорони та захисту прав і свобод людини від злочинних та інших протиправних посягань.

Правоохоронна функція держави втілюється у діяльності багатьох органів державної влади, їх посадових та службових осіб, але саме Національна поліція України (далі – поліція) відіграє визначальну роль у протидії злочинності, підтриманні публічної безпеки і порядку. Поліцейські цілодобово забезпечують правопорядок на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, реагують на значну кількість повідомлень про кримінальні та адміністративні правопорушення та інші події, перебуваючи у постійній готовності.

Внаслідок суспільно-політичної нестабільності, незадовільної роботи окремих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, низьких темпів економічного зростання, зниження якості життя, зубожіння населення криміногенна ситуація в Україні залишається складною. Відповідно до Rule of Law Index 2020 (Індекс верховенства права 2020), станом на березень 2020 року Україна посідає 72 місце (позиція між Індією та Суринамом) в рейтингу World Justice Project щодо звітності, прозорості інститутів влади, справедливості законів та рівня доступу до правосуддя. Відповідно до всесвітнього індексу свободи людини (The Human Freedom Index), ціллю якого є дослідження верховенства права, охорони та безпеки особистості, доступу до інформації, дослідження правової системи тощо, станом на 2019 рік Україна взагалі посідала 118 місце (між В'єтнамом та Танзанією). Зазначені дані вказують на недостатній рівень захисту прав і свобод людини в Україні.

Наведене зумовлює необхідність підвищення ефективності діяльності в Україні органів державної влади загалом та поліції зокрема щодо забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави, належного стану законності та правопорядку, суспільного спокою, публічної безпеки та публічного порядку як на всій території держави, так і в окремих її регіонах.

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора, у 2020 році в Україні зареєстровано понад 360 тис. кримінальних правопорушень, з яких 94 % виявлені працівниками поліції. Окрім того, понад 138 тис. – це особливо тяжкі та тяжкі злочини, понад 37 тис. – кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи та понад 190 тис. – посягання проти власності.

У процесі оперативно-службової діяльності поліцейські у межах компетенції здійснюють заходи щодо своєчасного запобігання, виявлення та припинення адміністративних та кримінальних правопорушень, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, відновлення встановлених правовідносин, а також притягнення винних осіб до відповідальності. До таких заходів належать, зокрема, застосування поліцейськими дій або комплексу дій примусового характеру (фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї).

Законне, необхідне, пропорційне та ефективне застосування поліцейських заходів примусового характеру гарантують не тільки охорону та захист прав і

свобод людини, забезпечення публічної безпеки і порядку, але й довіру громадян до діяльності поліцейських та функціонування поліції загалом. Необґрунтоване або надмірне застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї може призвести не тільки до нанесення непоправної шкоди правопорушникам, супротивникам, але й підбурити населення до масових протестів та безладів, що мало місце у різних країнах світу.

Під час застосування поліцейських заходів примусового характеру виникає постійна потреба у досягненні справедливого балансу між інтересами людини, суспільства і держави. Поліцейські мають неухильно виконувати положення Конституції та законів України, а також враховувати міжнародні стандарти у сфері прав людини. Застосування поліцейських заходів примусового характеру має здійснюватися за умови завдання найменшої шкоди людині. Крім того, поліцейські мають адекватно оцінювати оперативну обстановку, наявні ризики і загрози, а також негативні наслідки застосування таких заходів. Це визначає необхідність постійного підвищення ефективності адміністративної діяльності поліції щодо застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї, що сприятиме підвищенню довіри населення до поліції. За даними Центру Разумкова, рівень довіри населення до діяльності поліції (ті, хто скоріше довіряють) станом на березень 2021 року становить 34,6 %.

Теоретичним підґрунтям дисертації стали наукові праці В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурки, Н. А. Берлач, Ю. П. Битяка, В. Т. Білоуса, М. Г. Вербенського, І. П. Голосніченка, С. Т. Гончарука, В. Ф. Захарова, Є. В. Зозулі, Д. П. Калаянова, В. К. Колпакова, В. О. Криволапчука, Т. М. Малиновської, І. В. Мельника, В. П. Петкова, А. О. Поліщука, Т. А. Пługатар, Д. С. Припутня, Т. О. Проценка, Ю. І. Римаренка, В. О. Рядінської, О. Л. Соколенка, С. Г. Стеценка, О. Д. Терещук, Н. П. Христинченко, О. Г. Циганова, І. М. Шопіної, О. М. Якуби, О. Н. Ярмиша та інших вчених.

Значний внесок у дослідження окремих аспектів застосування заходів примусового характеру в діяльності правоохоронних органів загалом та поліції зокрема зроблено М. І. Бажановим, Ю. В. Бауліним, Д. М. Бахрахом, О. К. Безсмертним, І. І. Веремеєнком, В. Д. Волошиним, І. О. Галаганом, Є. В. Додіним, М. І. Єропкіним, В. О. Заросилом, М. П. Журавльовим, А. П. Ключніченком, О. О. Ковалкіним, А. Т. Комзюком, М. Й. Коржанським, В. М. Кортаєвим, В. О. Кудрею, В. В. Лазарєвим, Д. В. Літвіном, В. І. Осадчим, В. П. Остаповичем, Л. Л. Поповим, В. А. Світличним, О. А. Троянським, О. С. Фроловим, С. І. Щербаковим тощо.

Аналіз теоретичних поглядів цих науковців дав змогу оцінити стан досліджуваних проблем застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні та виявити коло питань, які не були предметом наукового пошуку вчених. Наведене не лише зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, але й засвідчило її актуальність та необхідність пошуку оптимальних шляхів удосконалення адміністративно-правових засад застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і

техніки» від 11 липня 2001 року № 2623–III, Концепції розвитку сектору безпеки і оборони, затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 року, Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275, та Національної Стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Дисертаційне дослідження проведене у межах теми науково-дослідної роботи, передбаченої Планом науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України (далі – ДНДІ МВС України), «Адміністративно-правове забезпечення застосування заходів примусу в діяльності Національної поліції України» (державний реєстраційний номер 0117U002094), у розробці якої дисертант брала безпосередню участь.

Тема дисертації затверджена Вченою радою ДНДІ МВС України (протокол № 1 від 24 лютого 2016 року). Уточнену редакцію теми дисертації затверджено на засіданні Вченої ради ДНДІ МВС України (протокол № 1 від 15 січня 2020 року).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертації полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу наукових розробок вітчизняних та зарубіжних вчених, положень міжнародно-правових актів, зарубіжного досвіду, норм законодавства України та практики їх реалізації розкрити адміністративно-правові засади та проблеми застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні, а також сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності правозастосовної діяльності у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі основні *завдання*:

- з’ясувати становлення і розвиток в Україні механізмів охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності міліцією та поліцією;
- розкрити зміст заходів адміністративного примусу в діяльності поліції;
- визначити поняття, сутність та ознаки поліцейських заходів примусового характеру в Україні;
- проаналізувати міжнародно-правові стандарти, зарубіжний досвід окремих країн ЄС та НАТО щодо застосування поліцейських заходів примусового характеру;
- дослідити адміністративно-правовий механізм застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні;
- охарактеризувати підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні;
- розкрити особливості взаємодії поліції з населенням та іншими суб’єктами забезпечення публічної безпеки і порядку під час застосування поліцейських заходів примусового характеру;
- виокремити основні адміністративно-правові проблеми застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні та запропонувати законодавчі шляхи їх вирішення;

– сформулювати науково обґрунтовані пропозиції та практичні рекомендації з удосконалення адміністративно-правових засад застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність методів і прийомів наукового пізнання – як загальнонаукових (діалектичний, історичний, логічний тощо), так і спеціальних (порівняльно-правовий, документального аналізу тощо). *Системний підхід* виступив методологічною основою наукової роботи та був використаний під час встановлення правових основ діяльності поліції при застосуванні заходів примусового характеру (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1–2.3). Для дослідження еволюції становлення і розвитку в Україні механізмів охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності міліцією та поліцією застосовано *історико-правовий* метод (підрозділ 1.1.). *Діалектичний* метод дозволив дослідити теоретико-правові засади та механізми застосування поліцією заходів примусового характеру (розділи 1 і 2). *Метод аналізу* застосовувався для дослідження досвіду окремих країн ЄС і НАТО та формулювання на його основі пропозицій щодо шляхів удосконалення діяльності поліції у досліджуваній сфері (підрозділи 3.1, 3.3).

Методи *класифікації* та *групування* використовувалися при класифікації адміністративно-правових актів у сфері застосування поліцією заходів примусового характеру та формування класифікації окремих заходів примусового характеру (підрозділ 2.2, 2.3). Застосування *порівняльно-правового аналізу* та *логіко-юридичного* методу як індивідуально, так і в певній сукупності дало змогу сформулювати предмет дисертаційного дослідження та визначити зміст окремих понять, а також узагальнити та виявити специфіку сучасного стану адміністративно-правового регулювання застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні (підрозділи 1.3, 2.1, 3.3).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони та підзаконні нормативно-правові акти України з питань діяльності поліції, у тому числі щодо застосування поліцейських заходів примусового характеру, а також законодавство зарубіжних країн у цій сфері.

Емпіричною базою дослідження стали аналітичні, інформаційні та статистичні матеріали, офіційні звіти та доповіді МВС України, поліції, Офісу генерального прокурора, інших органів державної влади, міжнародних організацій; узагальнені результати соціологічних досліджень Центру Разумкова, окремих громадських організацій, а також проведеного дисертантом анкетування 2225 поліцейських з різних підрозділів та регіонів України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним з перших комплексних досліджень, у якому на основі всебічного аналізу Закону України «Про Національну поліцію» та норм чинного законодавства, з використанням сучасних методів пізнання й новітніх досягнень адміністративно-

правової науки досліджено сутність, особливості та проблемні питання застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні, а також на підставі опрацювання міжнародних стандартів та практичного досвіду окремих країн ЄС і НАТО окреслено можливості вдосконалення адміністративно-правових актів у досліджуваній сфері. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

вперше:

– виокремлено етапи становлення та розвитку в Україні механізмів охорони та захисту прав і свобод людини міліцією та поліцією: 1) етап демократизації (1990 – 1995 рр.); 2) етап конституційної трансформації (1996 – 2007 рр.); 3) етап гуманізації (2008 – 2013 рр.); 4) етап оптимізації управління (2014 – 2016 рр.); 5) етап інституційного зміцнення та розвитку (2017 р. – дотепер);

– на основі аналізу наявних теоретико-правових та науково-прикладних підходів щодо досліджуваної тематики та з метою забезпечення всебічності, логічності і системності побудови поняття «поліцейські заходи примусового характеру» сформульовано характерні ознаки, які розкривають їхній зміст та сутність;

– визначено поняття поліцейських заходів примусового характеру як різновиду державного примусу, що застосовується поліцейськими при реалізації їхніх владних повноважень на підставі та у порядку, визначеному виключно законом, з метою охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;

удосконалено:

– теоретичні положення щодо змісту поняття «заходи адміністративного примусу в діяльності поліції» шляхом наголосу на необхідності посиленої взаємодії поліцейських з населенням з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини, суспільства і держави, підтримання належного рівня довіри до поліції;

– розуміння доцільності включення до системи принципів застосування поліцейських заходів примусового характеру таких спеціально-правових принципів як «підзвітність» та «презумпція правоти поліцейського»;

– сутність форм взаємодії поліції під час застосування заходів примусового характеру з населенням та іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки і порядку;

дістали подальшого розвитку:

– наукові підходи до розуміння підстав та порядку застосування поліцейських заходів фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї, що зумовлено необхідністю покращення діяльності поліції шляхом забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника під час застосування поліцейських заходів примусового характеру;

– уявлення про необхідність врахування поліцією міжнародних стандартів і досвіду правового регулювання та практики застосування поліцейських заходів примусового характеру в окремих країнах ЄС і НАТО;

– пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правових засад застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї шляхом внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення,

Закону України «Про Національну поліцію», затвердження в МВС України Інструкції про порядок застосування поліцейських заходів примусового характеру.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальшого розроблення теоретико-методологічних та організаційно-правових питань, пов'язаних із діяльністю поліції під час застосування поліцейських заходів примусового характеру (акт впровадження ДНДІ МВС України від 28.11.2018);

– *правотворчій діяльності* – під час підготовки змін і доповнень до законів України, підзаконних нормативно-правових актів, зокрема МВС та поліції, з питань застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї;

– *правозастосовній діяльності* – для покращення ефективності функціонування органів та підрозділів поліції під час застосування поліцейських заходів примусового характеру (акт впровадження Головного управління Національної поліції в Київській області від 21.12.2017; акт впровадження Головного управління Національної поліції у Волинській області від 14.01.2021; акт впровадження Головного управління Національної поліції в Житомирській області від 05.03.2021);

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних, лекційних матеріалів та практичних завдань з дисциплін «Поліцейська діяльність», «Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції», «Поліцейські заходи та заходи адміністративного примусу», «Запобігання та протидія домашньому насильству», «Організація діяльності поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку», що викладаються для здобувачів вищої освіти (акт впровадження Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка від 19.02.2021).

Особистий внесок здобувача. Положення, висновки, рекомендації та пропозиції, що характеризують наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, ґрунтуються на особистих теоретичних і практичних дослідженнях автора. У публікаціях, написаних у співавторстві з Кобець М. П. та Пономаренко А. В., власні теоретичні розробки здобувача становлять понад 50 %. Ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї, положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції» (Дніпро, 27 травня 2016 р.), «Актуальні питання організації та розвитку наукової, науково-технічної й науково-педагогічної діяльності в Україні» (Київ, 30 серпня 2016 р.), «Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти» (Кривий Ріг, 22 листопада 2016 р.), «Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика» (Могильов, Республіка Білорусь, 19 травня 2017 р.), «Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи» (Київ, 24 травня 2017 р.), «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (Харків, 21–22 липня 2017 р.), «Актуальні питання вдосконалення правоохоронної діяльності» (Київ, 10–13 жовтня 2017 р.), «Реалізація прав людини в діяльності

правоохоронних органів» (Кривий Ріг, 17 травня 2018 р.), «Актуальні питання публічної безпеки та порядку в сучасних умовах: поліція та суспільство – стратегії розвитку і взаємодії» (Маріуполь, 18 травня 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у 17 наукових публікаціях, з яких: 6 наукових статей (1 – у співавторстві), що опубліковані у наукових фахових виданнях України у галузі юридичних наук; 2 наукові статті в іноземному юридичному виданні; 9 тез доповідей та повідомлень (1 – у співавторстві) на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура дисертації відповідає предмету, меті та завданням дослідження й дає можливість розкрити обрану тему. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (255 найменувань) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 271 сторінок, з яких основного тексту – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими планами та програмами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, висвітлено апробацію результатів дослідження та публікації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні» містить три підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Історико-правовий огляд становлення і розвитку в Україні механізмів охорони та захисту прав і свобод людини міліцією та поліцією»* наголошується, що всебічний аналіз сутності та змісту будь-якого явища чи процесу неможливий без вивчення історичних умов його виникнення, існування та функціонування.

У підрозділі розкрито певні історичні аспекти діяльності в Україні міліції та в подальшому поліції. Виокремлено п'ять етапів становлення та розвитку в Україні механізмів охорони та захисту прав і свобод людини міліцією та поліцією. В основу зазначеної градації покладено фундаментальні акти законодавства України, які суттєво вплинули на діяльність міліції та поліції. До таких актів віднесено, зокрема, Декларацію про державний суверенітет України, Акт про проголошення незалежності України, Конституцію України, закони України «Про міліцію», «Про Національну поліцію», «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», а також стратегічні та концептуальні акти щодо реформування правоохоронних органів, затверджені Президентом України, Кабінетом Міністрів України.

Доведено, що становлення та розвиток в Україні механізмів охорони та захисту прав і свобод людини міліцією, а в подальшому поліцією, пройшли складний шлях перетворення від каральної та силової спрямованості (примусу) до дотримання, охорони та захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів людини, а також взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства (сервісу).

У підрозділі 1.2 «Теоретико-правові підходи до застосування поліцейських заходів примусового характеру як виду заходів адміністративного примусу в діяльності Національної поліції України» розкрито взаємозв'язок між державним примусом, адміністративним примусом, заходами адміністративного припинення спеціального призначення та поліцейськими заходами примусового характеру. Стверджується, що сутність адміністративного примусу, зокрема і в діяльності поліції, полягає у психологічному, фізичному та фінансово-матеріальному впливі на свідомість та поведінку особи, яка здійснює протиправні дії, з метою запобігання, припинення та притягнення її до юридичної відповідальності.

Підтримано позиції науковців щодо поділу заходів адміністративного примусу на: адміністративно-запобіжні заходи, метою яких є запобігання виникненню можливих правопорушень та настання небезпечних для суспільства наслідків; заходи адміністративного припинення (загального і спеціального призначення), метою яких є припинення протиправних дій; заходи адміністративної відповідальності, мета яких полягає у покаранні осіб, винних у скоєнні адміністративних проступків. На підставі узагальнення різноманітних наукових підходів до визначення сутності поняття «адміністративний примус» сформульовано авторське бачення поняття «заходи адміністративного примусу в діяльності поліції».

Зазначено, що поліцейські заходи примусового характеру, а саме заходи фізичного впливу (сила), спеціальні засоби та вогнепальна зброя, належать до заходів адміністративного припинення спеціального призначення. Аргументовано, що особливістю цих поліцейських заходів є спеціальний та екстраординарний характер, який визначається тим, що: вони застосовуються тільки поліцейськими та направлені на особу, яка вчиняє або вчинила протиправні дії, та можуть завдати їй фізичної шкоди, у тому числі позбавити життя; застосовуються лише після того, як форми попереднього впливу на правопорушника не дали бажаного результату.

У підрозділі 1.3 «Поняття, сутність та ознаки поліцейських заходів примусового характеру в Україні» з'ясовано зміст та сутність законодавчої новели «поліцейські заходи» та проаналізовано наукові підходи вчених до поняття «заходи примусового характеру». Звертається увага, що застосування поліцейських заходів примусового характеру спрямовано насамперед на припинення протиправних дій з метою охорони та захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, природного середовища, інтересів суспільства й держави.

Окреслено особливості застосування поліцейськими заходів примусового характеру як найбільш жорсткого способу реагування на дії правопорушника, що дало змогу дисертанту сформулювати та запропонувати авторське розуміння поняття «поліцейські заходи примусового характеру». На основі дослідження понятійного апарату та сутності фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї, виокремлено ознаки поліцейських заходів примусового характеру, які застосовуються поліцією для виконання покладених на неї завдань.

Розділ 2 «Адміністративно-правовий механізм застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Поняття та структура адміністративно-правового механізму застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні» розглянуто зміст та основні елементи адміністративно-правового механізму

застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні. Зокрема, розкрито сутність адміністративно-правових відносин, що виникають між поліцейським та правопорушником, до якого застосовуються заходи поліцейського примусу. Встановлено, що, незважаючи на асиметричний характер цих відносин, поліцейські, як і правопорушники, потребують захисту своїх прав і свобод на паритетних засадах.

Обґрунтовано, що: а) за допомогою визначеного механізму поліція як суб'єкт адміністративного права уповноважена легітимно зберігати, носити, застосовувати та використовувати поліцейські заходи примусового характеру для самооборони, охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку; б) діяльність поліції щодо застосування поліцейських заходів примусового характеру забезпечується певною системою нормативно-правових актів, що відрізняються за предметом правового регулювання, юридичною силою, галузевою належністю, яка гарантує ефективне виконання повноважень та законних вимог поліцейського під час несення служби із застосуванням заходів примусового характеру.

Наголошено, що функціонування адміністративно-правового механізму застосування поліцейських заходів примусового характеру має базуватися на загальноправових та спеціально-правових принципах, які визначають та зумовлюють зміст і спрямованість формування та розвитку правового регулювання, організації та діяльності поліції, а також роботу поліцейських у цій сфері.

Аргументовано необхідність доповнення зазначених принципів: принципом «*відповідальність*», відповідно до якого не лише окремий поліцейський несе відповідальність за свої дії чи бездіяльність, але й його начальники, які видають накази, командують чи контролюють, або особи, які відповідають за планування чи підготовку поліцейських щодо застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї; принципом «*презумпції правоти поліцейського*», відповідно до якого законні вимоги поліцейського, висунуті під час виконання ним своїх службових обов'язків, є обов'язковими до виконання, незважаючи на те, чи погоджується з цим фізична особа, до якої ці вимоги висунуто. У подальшому ця особа має право на оскарження таких дій поліцейського, а останній не звільняється від юридичної відповідальності у разі перевищення влади або службових повноважень чи інших порушень закону під час видання такої вимоги.

У підрозділі 2.2 «*Нормативно-правове регулювання застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні*» проаналізовано вітчизняну правову базу застосування поліцейськими фізичного (впливу), спеціальних засобів та вогнепальної зброї в Україні. Виявлено, що адміністративно-правове регулювання діяльності поліцейських щодо застосування заходів примусового характеру в Україні потребує оновлення з метою усунення неузгодженостей, посиленого захисту прав і свобод поліцейських, а також забезпечення дотримання прав і свобод людини, щодо якої застосовано зазначені заходи.

Запропоновано класифікацію адміністративно-правових актів України щодо застосування поліцейських заходів примусового характеру як складової частини механізму діяльності поліції шляхом розподілу за юридичною силою, змістом та галузевою належністю.

Наголошено, що завдяки належному адміністративно-правовому регулюванню досягається якість та ефективність реалізації поліцейських заходів примусового характеру в Україні. Надано авторське бачення адміністративно-правового регулювання застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні, під яким слід розуміти цілеспрямований вплив держави за допомогою норм адміністративного права на суспільні відносини, що виникають під час застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї, з метою охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

У підрозділі 2.3 «Порядок застосування поліцейських заходів примусового характеру» опрацьовано порядок, умови та наслідки застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї в Україні. Наголошено, що необхідність застосування поліцейських заходів примусового характеру має бути обґрунтованою та базуватися на обов'язковому дотриманні прав і свобод людини та завданні найменшої шкоди людині.

Доведено, що порядок застосування поліцейськими гумових та пластикових кийків, електрошокових пристроїв контактної та контактано-дистанційної дії, службових собак і коней, пристроїв, гранат та боєприпасів світлозвукової дії, засобів акустичного та мікрохвильового впливу, водометів та вогнепальної зброї потребує удосконалення з огляду на необхідність дотримання прав і свобод людини. З цією метою дисертантом запропоновано внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію», а також, спираючись на дані проведеного анкетування, обґрунтовано необхідність прийняття розробленого нею проєкту Інструкції про застосування поліцейських заходів примусового характеру.

Розділ 3 «Удосконалення адміністративно-правових засад застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні» містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Міжнародно-правові стандарти та досвід країн ЄС і НАТО щодо застосування поліцейських заходів примусового характеру» висвітлено основні положення міжнародних актів, в яких містяться стандарти щодо правомірного застосування вогнепальної зброї та сили посадовими особами з підтримання правопорядку, зокрема: Кодексу поведінки посадовими особами з підтримання правопорядку, прийнятий Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН; Основних принципів застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийнятих Восьмим Конгресом ООН з запобігання злочинності та поводження з правопорушниками; Десяти правозахисних стандартів правильної поведінки для правоохоронних органів, розроблених та затверджених Міжнародною Амністією спільно з поліцейськими та експертами з різних країн; практики Європейського суду з прав людини.

На підставі аналізу цих стандартів, а також правового регулювання і практики застосування поліцейських заходів примусового характеру в окремих країнах ЄС і НАТО (Сполучених Штатів Америки, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Французької Республіки, Республіки Польщі, Словацької Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Італійської Республіки) сформовано пропозиції щодо впровадження позитивного досвіду у законодавство України та діяльність поліції. Запропоновано:

– започаткувати практику використання в поліції безпілотних літальних апаратів з можливістю укомплектування їх електрошоковими пристроями контактної-дистанційної дії, пристроями з безпечними димоутворювальними препаратами, пристроями з фарбою. З цією метою пропонується ці апарати віднести до спеціальних засобів як поліцейських заходів примусу;

– розширити підстави застосування поліцейськими електрошових пристроїв контактної та контактної-дистанційної дії з метою можливого завдання правопорушникам меншої шкоди у порівнянні із застосуванням до них вогнепальної зброї;

– запровадити у правозастосовну діяльність та судову практику практично орієнтовну модель оцінки дій поліцейського щодо обґрунтованості застосування заходів примусового характеру до фізичної особи на основі так званого «тесту Грехема», відповідно до якого рішення про застосування «сили» («use of force»), її виду, способу, інтенсивності та тривалості, поліцейський має ухвалювати у кожному конкретному випадку з урахуванням тяжкості злочину, а також того, чи становить підозрюваний безпосередню загрозу безпеці поліцейського чи інших осіб; чи чинить підозрюваний активний опір арешту або чи намагається підозрюваний уникнути арешту втечею. При цьому об'єктивна обґрунтованість конкретного застосування «сили» має оцінюватися з погляду «розумного поліцейського» на місці події, а не з огляду на ретроспективний аналіз ситуації;

– впровадити у навчальний процес закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для МВС України, поліцейських та військовослужбовців Національної гвардії України навчально-тренувальних ситуаційних завдань, в яких на основі реальних подій будуть відображені різноманітні практичні моделі поведінки поліцейських під час застосування заходів примусового характеру.

У підрозділі 3.2 «Особливості взаємодії Національної поліції України з населенням та іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки і порядку під час застосування поліцейських заходів примусового характеру» увагу приділено особливості взаємодії поліції з населенням і з суб'єктами забезпечення публічної безпеки та порядку під час застосування поліцейських заходів примусового характеру, а також з'ясовано форми окресленої взаємодії.

Встановлено, що взаємодія між зазначеними суб'єктами правовідносин реалізується як через владний вплив, так і через діалог, що сприяє досягненню спільних цілей, зокрема щодо забезпечення правопорядку, законності, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Визначено, що невід'ємною складовою вказаної взаємодії є комунікація, яка здійснюється шляхом обміну інформацією, проведення спільних заходів, що сприяє ефективному виконанню завдань поліції, та підвищення рівня довіри населення до неї.

Охарактеризовано особливості взаємодії поліції з населенням та з суб'єктами забезпечення публічної безпеки. Зазначено, що у цих відносинах поліція залежно від ситуації може займати рівноправне, підпорядковане або керівне становище. При цьому, така взаємодія відбувається на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях і має, як правило, постійний характер.

У підрозділі 3.3 «Напрями вдосконалення адміністративно-правових засад

застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні» підкреслено, що наявний стан адміністративно-правового регулювання механізмів застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні потребує оновлення. Визначено перспективні напрями вдосконалення та розвитку вітчизняного законодавства та діяльності поліції у цій сфері в аспекті врахування сучасних досягнень науки і техніки, передових практик застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї; підходів до підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських.

Обґрунтовано доцільність внесення змін та доповнень до положень статей 23, 42, 43, 45, 46 Закону України «Про Національну поліцію» з метою врахування норм міжнародно-правових актів у сфері прав людини, практичного досвіду окремих країн ЄС і НАТО стосовно застосування поліцейських заходів примусового характеру, а також даних, отриманих дисертантом у результаті проведеного анкетування. Крім того, доведено, що задля захисту честі й гідності поліцейського під час несення служби Кодекс України про адміністративні правопорушення необхідно доповнити новою статтею 185¹⁴, в якій встановити адміністративну відповідальність за образу поліцейського.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та вирішення наукового завдання щодо вдосконалення адміністративно-правових засад застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставлених завдань.

1. За результатами дослідження вітчизняного законодавства виокремлено етапи, упродовж яких відбувалися становлення і розвиток в Україні механізмів охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності міліцією та поліцією, а саме: 1) етап демократизації, упродовж якого було сформовано організаційно-правові засади діяльності міліції як правоохоронного державного органу, який непідконтрольний та непідзвітний жодній політичній партії; започатковано демократичні механізми контролю за діяльністю міліції; 2) етап конституційної трансформації, під час якого визначено пряму дію норм Конституції України; гарантовано конституційні права і свободи людини і громадянина, їхній зміст та обсяг, гарантії їх захисту, та забезпечено виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини; 3) етап гуманізації, упродовж якого відбулися процеси посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань України перед європейським та світовим співтовариством; 4) етап оптимізації управління, упродовж якого ліквідовано міліцію та створено поліцію як новий орган державної влади; запроваджено механізми підвищення суспільної довіри до діяльності поліцейських та поліції загалом; 5) етап інституційного зміцнення та розвитку, упродовж якого розвинуто систему управління силами та засобами реагування поліцією на адміністративні та кримінальні правопорушення; посилено взаємодію поліції з населенням; запроваджено позитивний досвід і кращу практику

іноземних держав щодо забезпечення публічної безпеки та порядку.

2. Зазначено, що заходи адміністративного примусу в діяльності поліції варто розуміти як соціально спрямовану, просторово-часову, причинно-наслідкову діяльність поліції, її органів та їхніх посадових осіб, направлених на запобігання і припинення адміністративних та кримінальних правопорушень, ліквідацію наслідків протиправної поведінки шляхом застосування до правопорушника передбачених законом заходів реагування з метою охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку.

3. З'ясовано сутність поліцейських заходів примусового характеру та запропоновано авторське визначення поняття «поліцейські заходи примусового характеру», під яким пропонується розуміти заходи адміністративного припинення спеціального призначення, які застосовуються поліцейськими у випадку обґрунтованої необхідності для захисту та охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку, на підставі та в порядку, передбачених законом, та коли інші заходи адміністративного примусу неефективні.

Виокремлено ознаки поліцейських заходів примусового характеру: 1) є різновидом державного примусу; 2) застосовуються для охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності та підтримання публічної безпеки та порядку; 3) є формою реалізації поліцейськими їхніх владних повноважень; 4) застосовуються на підставі та в порядку, визначених виключно законом; 5) є найбільш жорстким способом реагування на діяльність правопорушника (фізичний вплив (сила), спеціальні засоби, вогнепальна зброя); 6) застосовуються до фізичних осіб, та, за необхідності, до тварин чи предметів, які їх оточують; 7) застосовуються у разі невиконання законної вимоги поліцейського; 8) застосовуються незалежно від волі та бажання правопорушника, супротивника та інших осіб; 9) мають фізичний та моральний (психічний) вплив на людину та носять попереджувальний характер; 10) вид, спосіб, інтенсивність та тривалість застосування заходів примусового характеру визначаються поліцейським за своїм внутрішнім переконанням з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

4. Аргументовано важливість дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини під час застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні. Вказано на необхідність запровадження в діяльності поліції позитивної практики окремих країн ЄС і НАТО щодо: 1) застосування поліцейськими безпілотних літальних апаратів, електрошокових пристроїв, а також інноваційних підходів до навчання та підвищення кваліфікації з питань застосування поліцейських заходів примусового характеру; 2) підготовки поліцейських, де головна увага приділена теоретичній та практичній базі застосування вогнепальної зброї, фізичній підготовці, навичкам керування автомобілем та програмі ЛЕСТІТР (Програма підготовки поліцейських по тактиці правоохоронного контролю) – інтенсивній навчальній програмі у сфері тактики та техніки арешту та контролю ситуацій, захисту від спонтанних атак, включаючи напад з холодною зброєю, на

досвіді Federal Law Enforcement Training Centers (Федеральний навчальний центр правоохоронних органів, Сполучені Штати Америки); 3) оцінки обґрунтованості застосування поліцейських заходів примусового характеру до фізичної особи на основі так званого «тесту Грехема».

5. Адміністративно-правові засади застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні проаналізовано з огляду на важливість забезпечення розумного балансу між правами і свободами, законними інтересами людини, суспільства і держави. Вказано, що адміністративно-правовий механізм застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні є сукупністю допустимих, юридично визначених заходів, засобів та способів, за допомогою яких здійснюється функціонування поліції, вплив на свідомість та поведінку суб'єктів через застосування поліцейських заходів примусового характеру з метою запобігання, та/або припинення правопорушення, та/або уникнення настання шкідливих наслідків і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. До структури механізму адміністративно-правового застосування поліцейських заходів примусового характеру віднесено норми адміністративного права, акти їх застосування в діяльності поліції та адміністративно-правові відносини, які виникають під час застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

Акцентовано, що при застосуванні поліцейських заходів примусового характеру поліцейські мають керуватися як загальноправовими, так і спеціально-правовими принципами, зокрема: принципом оперативності, принципом стримування, принципом завдання найменшої шкоди, принципом пропорційності, принципом достатності, принципом поваги до честі та гідності людини. Аргументовано необхідність впровадження у законодавство України та практичну діяльність поліції принципів «підзвітності» та «презумпції правоти поліцейського».

6. Аналіз підстав та порядку застосування поліцейських заходів примусового характеру дав змогу дійти висновку, що застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї має вимушений та тимчасовий характер, зумовлене протиправною поведінкою людей (правопорушників, супротивників) та є реакцією на неї держави в особі поліції. Доведено, що поліцейські заходи примусового характеру при правомірному та своєчасному застосуванні дають змогу впливати на протиправну поведінку людей, припиняти найбільш небезпечні їхні прояви та створювати стримувальний ефект на правопорушників.

Аргументовано необхідність затвердження на рівні МВС України правил застосування поліцейськими заходів фізичного впливу (сили), спеціальних заходів, вогнепальної зброї під час виконання службових завдань. З цією метою дисертантом розроблено проєкт Інструкції про застосування поліцейських заходів примусового характеру.

7. Встановлено, що у процесі застосування або можливого застосування поліцейських заходів примусового характеру поліція взаємодіє з населенням та з суб'єктами забезпечення публічної безпеки та порядку з метою забезпечення правопорядку, законності, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку, а також підтримання належного рівня довіри населення до функціонування

поліції та діяльності поліцейських. Відзначено, що формою такої взаємодії поліції з населенням є: ознайомлення громадськості з діяльністю поліції; здійснення переговорної діяльності під час проведення масових заходів; сприяння вирішенню конфліктних ситуацій шляхом медіації; заохочення громадян до участі у протидії правопорушенням.

Крім того, з'ясовано, що формою взаємодії поліції з суб'єктами публічної безпеки та порядку в зазначеній сфері є: організація приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою; співпраця з іншими органами державної влади з питань удосконалення та контролю застосування фізичного впливу (сили), спеціальних заходів, вогнепальної зброї; спільне патрулювання громадських місць; виконання спільних заходів щодо реалізації сумісних функцій та повноважень щодо забезпечення правопорядку, законності, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку; проведення виконавчих дій щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів публічної влади; запобігання адміністративним та кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до юридичної відповідальності осіб, які їх вчинили; надання невідкладної медичної допомоги особам, які постраждали в результаті застосування поліцейських заходів примусового характеру.

Задля вдосконалення форм взаємодії поліції з населенням та суб'єктами публічної безпеки та порядку у процесі застосування або можливого застосування поліцейських заходів примусового характеру запропоновано започаткувати: доведення усіма зацікавленими органами державної влади інформації до населення України щодо законних підстав, порядку та наслідків застосування поліцейських заходів примусового характеру; обов'язкове неупереджене, повне та правдиве висвітлення контролюючими органами підстав, порядку та наслідків застосування поліцейських заходів примусового характеру у резонансних справах та подальше громадське обговорення.

8. Визначено, що проблемами адміністративно-правового регулювання застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні є: неузгодженість деяких положень Закону України «Про Національну поліцію» з міжнародними стандартами у сфері прав людини; відсутність у статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» положення щодо повноваження поліції застосовувати поліцейські заходи примусового характеру; недосконале правове регулювання застосування поліцейськими гумових та пластикових кийків, електрошокових пристроїв контактної та контактнo-дистанційної дії, службових собак і коней, пристроїв, гранат та боєприпасів світлозвукової дії, засобів акустичного та мікрохвильового впливу, водометів та вогнепальної зброї; неврахування сучасних досягнень науки і техніки; неефективні механізми охорони прав і свобод поліцейських під час застосування фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

Доведено, що вирішення зазначених проблем має здійснюватися комплексно за такими напрямками: 1) вдосконалення порядку та підстав застосування поліцейських заходів примусового характеру; 2) розширення повноважень поліції щодо застосування окремих видів поліцейських заходів примусу; 3) імплементація в законодавство України позитивного досвіду окремих країн ЄС і НАТО щодо

правового регулювання в зазначеній сфері; 4) удосконалення навчальної бази підготовки майбутніх працівників поліції шляхом поглибленого вивчення правових підстав, порядку та практики застосування поліцейських заходів примусового характеру; 5) запровадження щорічних перевірок працівників поліції щодо знання вимог Закону України «Про Національну поліцію», інших законів та нормативно-правових актів, в яких закріплені правові підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусового характеру; 6) надання працівникам поліції можливості безперешкодного всебічного підвищення кваліфікації для удосконалення навиків працівників поліції поводження з вогнепальною зброєю, спеціальними засобами, спеціальною технікою та прийомів рукопашного бою, протягом усього часу перебування на поліцейських посадах.

9. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення адміністративного законодавства з питань застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні:

1) У Кодексі України про адміністративні правопорушення пропонується:

– у пункт 1 абзацу 2 статті 262 КУпАП внести зміни шляхом заміни поняття «насильство в сім'ї» на «домашнє насильство» та виключення поняття «дрібна спекуляція»;

– доповнити статтею 185¹⁴ «Образа честі та гідності поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця» та викласти в такій редакції:

«Образа, тобто умисне приниження честі та гідності працівника Національної поліції, військовослужбовця або працівника Державної прикордонної служби або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону під час виконання ним службових обов'язків, виражена в непристойній формі, нецензурній лайці та непристойних жестах, а також пошкодженні однострою, –

тягне за собою накладання штрафу від тридцяти до п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти днів.»

2) У Законі України «Про Національну поліцію» пропонується:

– доповнити пункт 4 частини першої статті 23 та викласти його в такій редакції:

«4) вживає заходів із застосуванням поліцейських заходів превентивного та примусового характеру з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення»;

– частину 2 статті 42 викласти в такій редакції:

«2. Фізичний вплив (сила) – дії поліцейського, що виявляються в застосуванні мускульної сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника без допомоги спеціальних засобів і вогнепальної зброї для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам поліції, затримання правопорушника та відведення небезпеки, що загрожує життю чи

здоров'ю поліцейського або інших осіб.»;

– частину 4 статті 42 доповнити пунктом 14 та викласти його в такій редакції:

«14) безпілотні літальні апарати, укомплектовані засобами відеоспостереження, електрошоковими пристроями контактної-дистанційної дії чи пристроями з безпечними димоутворювальними препаратами або пристроями з фарбою»;

– частину 2 статті 43 викласти в такій редакції:

«2. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку, не менше як два рази з наданням часу, достатнього для припинення скоєння правопорушення.»;

– частину 4 статті 43 викласти в такій редакції:

«4. Поліцейські зобов'язані у найкоротший термін надати медичну та іншу допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу, а також забезпечити повідомлення рідних чи близьких пораненої або постраждалої особи про її стан та місце перебування.»;

– у підпункті «б» пункту 6 частини 3 статті 45 слово «і» замінити словом «або»;

– пункт 6 частини 3 статті 45 доповнити підпунктами:

«в) затримання особи, яка вчинила адміністративне або кримінальне правопорушення і чинить фізичний опір поліцейському»;

«г) затримання особи, яка чинить збройний опір або погрожує застосуванням зброї чи інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей або поліцейського або намагається втекти з-під варти»;

– підпункт б пункту 12 частини 3 статті 45 викласти в такій редакції:

«б) виявлення, переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні або вчинила адміністративне чи кримінальне правопорушення»;

– пункт 13 частини 3 статті 45 доповнити підпунктом «в» та викласти в такій редакції:

«в) захисту об'єктів, що охороняються, а також для блокування руху груп осіб при масових заходах.»;

– частину 3 статті 45 доповнити пунктом 14 та викласти його в такій редакції:

«14) безпілотні літальні апарати, укомплектовані засобами відеоспостереження, електрошоковими пристроями контактної-дистанційної дії чи пристроями з безпечними димоутворювальними препаратами або пристроями з фарбою застосовуються для:

– припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

– відеоспостереження під час групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання винних осіб;

– маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення»;

- в пункті 1 частини 4 статті 45 після слів «в живіт» доповнити словами: «, а також багаторазово наносити удари в одне місце;»;
- в пункті 4 частини 4 статті 45 після слів «нижче +10°C» доповнити словами «і тиском струменя 10 і більше атмосфер, направляти струмінь води в голову людей;»;
- частину 4 статті 45 доповнити підпунктом 7 та викласти в такій редакції: «7) застосовувати пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії, засоби акустичного та мікрохвильового впливу на відстані ближче двох метрів від людини.»;
- в підпункті 5 пункту 4 статті 46 після слів «яка намагається втекти» доповнити словами «, якщо іншими способами зробити неможливо.»;
- пункт 10 статті 46 викласти в такій редакції: «Поліцейський у всіх випадках застосування вогнепальної зброї зобов'язаний негайно повідомити свого керівника, який у свою чергу зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Бочек О. І. Деякі питання застосування заходів примусу в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ. *Наука і правоохорона*. 2014. № 4. Ч. 2. С. 12–17.
2. Бочек О. И. Административно-правовое обеспечение поверхностной проверки и осмотра как одного из видов полицейских мер в Украине. *Legea si Viata*. Молдова, 2016. № 12/3 (300). С. 11–14.
3. Бочек О. І. Зарубіжний досвід застосування поліцейських заходів примусу. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4. С. 22–28.
4. Бочек О. І. Обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю згідно закону України «Про Національну поліцію». *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 129–131.
5. Бочек О. І. Міжнародні стандарти застосування сили та вогнепальної зброї поліцією з підтримання правопорядку. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 25–29.
6. Бочек О. І., Кобець М. П. Застосування поліцейських заходів в аспекті дотримання прав людини і громадянина. *Наука і правоохорона*. 2018. № 3. С. 54–60.
7. Бочек О. І. Зарубіжний досвід застосування поліцейськими електрошокових пристроїв. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6\3 (volume 1). P. 91–98. (Словацька Республіка).
8. Бочек О. І. Взаємодія Національної поліції України з населенням та іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки під час застосування поліцейських заходів примусу. *Наука і правоохорона*. 2020. № 4. С. 25–33.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Бочек О. І. Поняття та види поліцейських заходів в Україні. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 травня 2016 р.). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. С. 107–110.

10. Бочек О. І. Застосування поліцейських заходів примусу в Вірменії. *Актуальні питання організації та розвитку наукової, науково-технічної й науково-педагогічної діяльності в Україні*: матеріалами Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф. (Київ, 30 серпня 2016 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2016. С. 57–61.

11. Бочек О.І. Зупинення транспортного засобу як один з превентивних заходів Національної поліції України. *Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти*: матеріали XI Міжн. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 22 листопада 2016 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2017. С. 29–32.

12. Бочек О. И. Ограничение перемещения лица или транспортного средства либо фактического владения вещью согласно Закона Украины «О Национальной полиции». *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика*: матеріали II Межд. заочн. научн. конф. (Могилев, 19 мая 2017 г.). Могилев: Могилевский институт МВД Республики Беларусь, 2017. С. 63–67.

13. Бочек О. І. Особливості застосування заходів запобігання і припинення правопорушень поліцією зарубіжних країн. *Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф. з нагоди відзначення Дня науки–2017 в Україні (Київ, 24 травня 2017 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2017. С. 24–26.

14. Бочек О. І. Повноваження Національної поліції під час проникнення до житла чи іншого володіння особи. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 21–22 липня 2017 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2017. С. 28–32.

15. Бочек О. І., Пономаренко А. В. Застосування та використання вогнепальної зброї працівниками поліції України. *Актуальні питання вдосконалення правоохоронної діяльності*: матеріали XIV Міжн. спеціал. виставки «Зброї та безпеки–2017» (Київ, 10–13 жовтня 2017 р.) та XXII Міжн. спеціал. виставки індустрії безпеки «Безпека – 2017»: збірник тез / упорядники: В. О. Криволапчук, Т. О. Проценко, О. Є. Користін, І. В. Опришко, Д. В. Смерницький; за заг. ред. М. Г. Вербенського (Київ, 17–20 жовтня 2017 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2018. С. 97–100.

16. Бочек О. І. Дотримання прав людини працівниками Національної поліції України. *Реалізація прав людини в діяльності правоохоронних органів*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 17 травня 2018 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2018. С. 210–213.

17. Бочек О. І. Нормативно-правове забезпечення застосування заходів примусу працівниками національної поліції України. *Актуальні питання публічної безпеки та порядку в сучасних умовах: поліція та суспільство – стратегії розвитку і взаємодії*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 18 травня 2018 р.). Маріуполь, 2018. С. 24–26.

АНОТАЦІЇ

Бочек О.І. Адміністративно-правові засади застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право;

інформаційне право». – Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. Київ, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню адміністративно-правових засад діяльності Національної поліції України щодо застосування заходів примусового характеру.

Проведено історико-правовий огляд становлення і розвитку в Україні механізмів охорони та захисту прав і свобод людини міліцією та поліцією. Проаналізовано теоретико-правові підходи застосування поліцейських заходів примусового характеру як виду заходів адміністративного примусу в діяльності Національної поліції. Сформульовано поняття поліцейських заходів примусового характеру, а також встановлено його сутність та ознаки в діяльності Національної поліції України.

На основі аналізу доктринальних і наукових джерел досліджено поняття та структуру адміністративно-правового механізму застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні. Розкрито підстави й порядок застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні та запропоновано шляхи вдосконалення діяльності поліції щодо застосування зазначених заходів.

Проаналізовано міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід окремих країн ЄС і НАТО застосування поліцейських заходів примусового характеру. Окреслено особливості взаємодії Національної поліції України з населенням та іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки і порядку під час застосування поліцейських заходів примусового характеру. Сформульовано пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових засад застосування поліцейських заходів примусового характеру в Україні.

Ключові слова: поліцейські заходи, заходи примусового характеру, Національна поліція, вогнепальна зброя, спеціальні заходи, фізичний вплив (сила).

Бочек О.И. Административно-правовые основы применения полицейских мер принудительного характера в Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». – Государственный научно-исследовательский институт Министерства внутренних дел Украины. Киев, 2021.

Диссертация посвящена комплексному исследованию административно-правовых основ деятельности Национальной полиции Украины по применению мер принудительного характера. Проведен историко-правовой обзор становления и развития в Украине механизмов охраны и защиты прав и свобод человека милицией и полицией. Проанализированы теоретико-правовые подходы применения полицейских мер принудительного характера как вид мер административного принуждения в деятельности Национальной полиции. Сформулировано понятие полицейских мер принудительного характера, а также установлена их сущность и признаки в деятельности Национальной полиции Украины.

На основе анализа доктринальных и научных источников исследовано понятие

и структуру административно-правового механизма применения полицейских мер принудительного характера в Украине. Сформировано классификацию административно-правовых актов в сфере применения Национальной полицией Украины мер принудительного характера. Определены основания и порядок применения полицейских мер принудительного характера в Украине.

Проанализированы международно-правовые стандарты и зарубежный опыт отдельных стран ЕС и НАТО применения полицейских мер принудительного характера. Определены особенности взаимодействия Национальной полиции Украины с населением и другими субъектами обеспечения общественной безопасности и порядка при применении полицейских мер принудительного характера. Сформулированы предложения по внесению изменений в действующее законодательство, направленные на совершенствование административно-правовых основ применения полицейских мер принудительного характера в Украине.

Ключевые слова: полицейские меры, меры принудительного характера, Национальная полиция, огнестрельное оружие, специальные средства, физическое воздействие (сила).

Bochek O. I. Administrative and Legal Bases of application of Police measures of coercive nature in Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscript.*

Thesis for the degree of Candidate of Juridical Sciences in the specialty 12.00.07 «Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law». – State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, 2021.

Thesis is devoted to a comprehensive study of the administrative and legal principles of the National Police of Ukraine on the application of coercive measures.

Certain historical aspects of the activity of the militia in Ukraine and further of the police have been discovered. The five stages of formation and development of mechanisms for the protection and defense of human rights and freedoms by the militia and the police in Ukraine were identified. This gradation is based on fundamental acts of the legislation of Ukraine, which significantly affected the activities of the militia and the police.

The relationship between state coercion, administrative coercion, measures of administrative termination of special purpose and police measures of coercive nature is revealed. It is stated that the essence of administrative coercion, including in the activities of the police, is the psychological, physical, organizational and financial and material impact on consciousness as well as behavior of a person who commits illegal acts, in order to prevent, stop and bring to justice.

Theoretical and legal approaches to the use of coercive police measures as a type of administrative coercive measures in the activities of the National Police were analyzed. Based on the analysis of the essence and characteristics of police measures of a coercive nature, the author's understanding of the conception of these measures was formulated.

Based on the analysis of doctrinal and scientific sources of administrative law, the concepts and main elements of the administrative and legal mechanism of application of police measures of coercive nature in Ukraine were investigated. According to the result of studying the basic and special principles of police activity, the author suggests supplementing this list with the principles of «accountability», «protect life» and «presumption of police officer's rightness». The grounds and procedure for the application

of coercive police measures in Ukraine were disclosed. The author proposes ways to improve police activities in terms of the use of physical force (force), special means, and firearms.

The analysis of international legal standards and foreign experience of some EU and NATO countries of the application of coercive police measures carried out by the author made possible an expansion of the list of special police equipment and the grounds for its use. The peculiarities of interaction of the National Police of Ukraine with the population and other subjects of ensuring public safety and order during the application of police measures of a coercive nature were outlined. Proposals for making amendments to the current legislation aimed at improving the administrative and legal framework for the use of coercive police measures in Ukraine have been formulated.

Keywords: police measures, coercive measures, the National Police, firearms, special measures, physical force.

Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 05.04.2021. Замовлення 159.

Надруковано в «МП Леся».

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.*

«МП Леся»

03148, Київ, а/с 115.

Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26

E-mail: lesya3000@ukr.net